

Boboqulova Gulmira Eshonqul qizi.

Abu Hafs Kabir xususiy maktabi ôqituvchisi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada she'riyat va uning turlari haqida, hamda she'riyat tarixi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *she'riyat, poetik tafakkur, poetik timsol, lirik qahramon, nasr, Shekspir, so'z, ritm, metr, qofiya.*

So'z san'ati to'g'ri ma'noda (ya'ni u allaqachon folklordan ajratilgan) birinchi navbatda she'r sifatida, she'riy shaklda namoyon bo'ladi. Oyat - qadimgi, o'rta asrlar va hatto Uyg'onish va klassitsizmning asosiy janrlari - epik she'rlar, fojialar, komediyalar va har xil turdagi lirikaning ajralmas shakli. She'riy shakl, yangi davrda adabiy nasr yaratilgunga qadar, so'zlarni san'atga aylantirish uchun noyob, o'zgarmas vosita edi. Nutqning g'ayrioddiy tashkil etilishi talaffuzning alohida ahamiyatini va o'ziga xosligini ochib berdi va tasdiqladi. U she'riy bayon shunchaki xabar yoki nazariy hukm emas, balki o'ziga xos og'zaki "harakat" ekanligiga guvohlik berganday tuyuldi.

She'riyat, nasr bilan taqqoslaganda, uning barcha tarkibiy elementlarining imkoniyatlarini oshiradi. Haqiqat tilidan ajralish sifatida vujudga kelgan she'riy nutqning o'zi, badiiy dunyoni kundalik ishonchlilik, nasr doirasidan "olib tashlash" haqida signal beradi. so'z), garchi, albatta, o'z -o'zidan oyatga murojaat qilish "Badiiylik" kafolati emas.

Oyat nutqning tovushli masalasini har tomonlama tartibga soladi, unga ritmik yumaloqlik, to'liqlik beradi, bu o'tmish estetikasida mukammallik va go'zallik bilan uzviy bog'liq edi. O'tgan davr adabiyotida oyat so'zning yuksakligi va go'zalligini yaratadigan "oldindan belgilangan chegara" vazifasini bajaradi. So'z san'ati rivojlanishining dastlabki bosqichlarida she'rga bo'lgan ehtiyoj, xususan, u dastlab ovoqli, talaffuzli, ijro etuvchi sifatida mavjud bo'lganligi bilan bog'liq. Hatto G.V.F.Gegel ham barcha badiiy adabiy asarlarni talaffuz qilish, kuylash, o'qish kerakligiga ishonadi. Nasrda, muallif va qahramonlarning jonli ovozlari eshitilsa -da, ularni o'quvchining "ichki" qulog'i eshitadi.

Nasrni so'z san'atining qonuniy shakli sifatida amalga oshirish va yakuniy tasdiqlash faqat 18—19 -asr boshlarida ro'y beradi. Nasr hukmronligi davrida she'riyatni keltirib chiqargan sabablar o'zining alohida ahamiyatini yo'qotadi: so'z san'ati hozir, hatto she'rsiz ham, haqiqiy badiiy olamni yaratishga qodir va "to'liqlik estetikasi" to'xtaydi. zamonaviy adabiyot uchun o'zgarmas kanon bo'lsin.

She'riyat asrlar davomida adabiyotning asosiy turi sifatida o'zini namoyish qilib kelgan she'riy asarlarda lirik qahramonlarning his - tuyg'u va kechinmalari, orzu umidlari va maqsadlari, albatta davr bilan bog'liq bo'ladi. Ko'p davrlarda she'riyat

jamiyat va ijtimoiylikka hizmat qilib keldi. Ammo, yangi o‘zbek zamonaviy she‘riyati degan tushincha paydo bo‘lgani, she‘riyatimizda tub burilish amalaga oshirilganidan dalolat. “Bungi o‘zbek she‘riyat kechagi she‘riyat emas, balki o‘zining ko‘pkina, xususan, shakliy - mazmuniy mundarijasiga ko‘ra yangilangan poeziyadir. Shu bilan birga, bugungi she‘riyat kechagi she‘riyatdan uzilib qolgan alohida hodisa emas. Ular o‘rtasida vorisiylik, uzviylik davom etib kelayotir”.

She‘riyat eng qadimiy adabiy janrlardan biridir. Yozma tilni bilmagan holda ham, odamlar har qanday hikoyani qofiyali misralarda bayon qilsalar, tushunish osonroq bo‘lishini ko‘rdilar. Shoirlar so‘zning mazmuniga qanchalik ahamiyat bergan bo‘lsa, tovushga ham shunchalik ahamiyat beradilar. Shoirlar bastalagan she‘rlar shunchaki musiqaga solinadi va go‘zal qo‘shiqlarga aylanadi. She‘rlar odatda qofiya bilan yoziladi. Demak, 2 yoki undan ortiq qatordagi ekstremal so‘zlarning oxirlari bir-biriga mos kelishi kerak. Holbuki, shoir uchun qofiya muqarrar emas, ora-sira qofiyadan xoli “bo‘sh misralar” deb atalmish she‘rlarni ham yozadilar. Katta-katta she‘rlar, ya‘ni she‘rlar qismlarga – boblar yoki kupletlarga bo‘linadi. She‘rning har bir satrida aniq, siklik ritm bo‘lishi kerak, bu ritm she‘riy o‘lchagich deb ataladi.

Ritm - misradagi urg‘uli va urg‘usiz bo‘g‘inlarning almashinishi.

She‘riyatning ko‘p turlari mavjud - u hikoya, lirik yoki dramatik bo‘lishi mumkin. Hikoyali she‘r hikoya qiladi. Lirik she‘r shoirning fikr va tuyg‘ularini ifodalaydi. Dramatik she‘rda personajlar mavjud bo‘lib, u teatrlashtirilgan o‘yinga o‘xshaydi. O‘z dramalarini she‘r bilan yozgan eng mashhur dramaturg Uilyam Shekspirdir.

Qadim zamonlarda she‘riyatning turlari kam edi. Agar biz eski davrni oladigan bo‘lsak, unda she‘riyatni san‘atning musiqiy turiga kiritish mumkin. Birinchi isbotlangan asarlardan ba‘zilari Qadimgi Rimdagi bardlarning qo‘shiqlari, Qadimgi Rusdagi sehrgarlarning afsonalari edi. Skandinaviyadagi va kelt qabilalaridagi skaldlarning qo‘shiqlari ham hisobga olingan.

She‘riy matnning bir necha turlari mavjud - ritm, metr, she‘riy o‘lchagich va qofiya. Ularning bir -biridan asosiy farqlari quyida tasvirlangan.

Ritm - bu matnni ma‘lum xususiyatlarga ko‘ra tartibga soluvchi yozish uslubi. Bu belgilar bir necha qismdan tashkil topgan versifikatsiya tizimini aniqlaydi:

1. Erkin oyat - so‘zlarni artikulyatsiya qilish usuli bo‘yicha tuzilgan matn.
2. Matnning tartiblangan satrlari - har xil xususiyatlarga ko‘ra tenglashtiriladi, ko‘pincha tovush.
3. Matnni bir qancha xususiyatlarga ko‘ra - bo‘g‘inlarning kattaligi, tashqi ko‘rinishi va talaffuzi bo‘yicha tartibga soluvchi versifikatsiya tizimi. Shuningdek, ko‘p narsa oyat qanday ohangda talaffuz qilinishiga bog‘liq.

Hisoblagich - kuchli va zaif so‘zlarning uyg‘un matnga birikmasi. Hisoblagichlarning asosiy turlari - iambik, trochaik, anapestli, daktil va boshqalar.

She‘riy hisoblagich hisoblagich navlaridan biridir. U o‘ziga xos sezuraga ega emas, shuningdek kuchli jummalarni o‘z ichiga oladi, ular ham deyiladi.

Qofiya - ko'proq badiiy asarlarga ishora qiladi. She'riyatning bu turi matn satrlarini tovushga moslashtirishga asoslangan. Turli simlarning ovozi birlashtirilishi mumkin. Uyg'unlik ikki qatorli yoki to'rtta bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, ular tashqi - shakllanadi. U bo'limning birinchi va oxirgi satrlarini bog'laydi. Ichki qofiya ichki chiziqlarni bog'laydi. Bu turdagi qofiyani to'rtburchak deb ham atashadi.

Agar siz she'r yoki nasr kabi badiiy asarlarni misol qilib olsangiz, qofiya ishlatiladi. U asar uchun maxsus ovoz yaratadi. Badiiy she'riyatning ko'p turlari mavjud. Bularga qofiyalarni ishlatmaydigan, balki o'ziga xos o'ziga xos ovozga ega bo'lgan "oq" oyatlar kiradi. Ilmiy risolalarda she'riy uslub ularga kerakli tovushni beradi. Oddiy tilda yozilgan ilmiy maqolani ko'rganmisiz? Ular maxsus effekt yaratadigan murakkab so'zlardan foydalanadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Ulug'bek Hamdam. Erkin adabiy tafakkur va bugungi o'zbek she'riyati. O'zbekiston adabiyoti va san'ati. 2013 48- son.
- 2.Fahriyor. Darsning shakli. Tug'ilgan kun.
- 3.Fahriyor. Geometrik bahor. 2004
- 4.Jabborov N. Yangi o'zbek she'riyatida tamoyillar